

ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ СИСТЕМАТИКИ В УПОРЯДКУВАННІ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE USE OF GENERAL THEORETICAL SYSTEMATICS IN ORGANIZING THE COMPOSITION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF OFFICIAL ACTIVITY

Марін О.К., к.ю.н., доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії
Львівський державний університет внутрішніх справ

Кримінальне законодавство України у зв'язку із внесенням у нього великої кількості змін та доповнень, втратило системність. Виходом із ситуації, що склалася, може стати використання нових для кримінального права методологічних підходів упорядкування системних об'єктів, які виправдали себе у інших науках. Йдеться про систематику – методику упорядкування множини об'єктів, яка вельми успішно використовується у природничих науках, але за твердженням вчених-системологів, давно вже стала загальнонауковим підходом.

Метою цієї статті є обґрунтування гіпотези про можливість та доцільність використання основних положень загальнотеоретичної систематики для належного упорядкування такого системного об'єкта, як склади кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Головним питанням при цьому є те, що конкретно піддавати систематизації: 1) кримінальні правопорушення як факти об'єктивної дійсності; 2) статті, частини, інші структурні елементи Кримінального кодексу, або іншими словами – положення кримінального законодавства; 3) склади кримінальних правопорушень як юридичні конструкції. У статті відстоюється позиція, що систематизувати варто саме склади кримінальних правопорушень. Наступним питанням, яке розглядається у цій публікації, є загальнотеоретичне поняття систематики та перевірені часом методологічні підходи до її проведення.

Констатовано, що Осільки систематика – це область знання, в рамках якої вирішуються завдання впорядкування певним чином, позначення і опису всієї сукупності об'єктів, що створюють певну сферу реальності, необхідність систематики виникає у всіх науках, які мають справу зі складними внутрішньо розгалуженими та диференційованими системами об'єктів: у хімії, біології, географії, геології, мовознавстві, етнографії і праві також. Розглянуто можливість використання для систематики складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності таких наукових концепцій, як есенціалізм, номіналізм, емпіризм, еволюціонізм та номенатична систематика.

Як висновок наводиться твердження про те, що Перед систематикою як загальнотеоретичною наукою, що використовуватиметься у доктрині кримінального права стоять аналогічні завдання: 1) розробка таксономії складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та 2) їх номенклатура. Остаточною метою при цьому буде побудова системи відповідних складів. Якщо гіпотеза виявиться такою, що зможе бути ефективно доведена, не виключене поширення методики систематики й на інші групи складів кримінальних правопорушень та кримінальне право в цілому.

Ключові слова: систематика у праві, склад кримінального правопорушення, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, систематизація законодавства, кримінальний кодекс.

The criminal legislation of Ukraine, due to the introduction of a large number of changes and additions to it, has lost its consistency. A way out of this situation may be the use of methodological approaches to ordering system objects that are new to criminal law, which have justified themselves in other sciences. We are talking about systematics – a method of ordering a set of objects, which is very successfully used in the natural sciences, but according to system scientists, has long become a general scientific approach. The purpose of this article is to substantiate the hypothesis of the possibility and expediency of using the main provisions of the general theoretical systematics for the proper ordering of such a systemic object as the corpus delicti of criminal offenses in the field of official activity. The main question here is what exactly to subject to taxonomy: 1) criminal offenses as facts of objective reality; 2) articles, parts, other structural elements of the Criminal Code, or in other words, provisions of criminal law; 3) corpus delicti of criminal offenses as legal constructions. The article defends the position that it is the elements of criminal offenses that should be systematized. The next issue considered in this publication is the general theoretical concept of taxonomy and time-tested methodological approaches to its implementation.

Since systematics is a field of knowledge within which the tasks of ordering in a certain way, designating and describing the entire set of objects that create a certain sphere of reality are solved, the need for systematics arises in all sciences that deal with complex internally branched and differentiated systems of objects: in chemistry, biology, geography, geology, linguistics, ethnography and law as well. The possibility of using such scientific concepts as essentialism, nominalism, empiricism, evolutionism and nomenclatical systematics for the systematics of criminal offenses in the field of official activity is considered.

As a conclusion, it is argued that systematics as a general theoretical science that will be used in the doctrine of criminal law will face similar tasks: 1) development of a taxonomy of elements of criminal offenses in the field of official activity and 2) their nomenclature. The ultimate goal in this case will be to build a system of appropriate warehouses. If the hypothesis turns out to be such that it can be effectively proven, it is possible to extend the taxonomy methodology to other groups of criminal offenses and criminal law as a whole.

Key words: systematics in law, corpus delicti, criminal offenses in the field of official activity, systematization of legislation, criminal code.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності неодноразово ставали предметом наукових інтересів багатьох вчених. Цьому є відносно просте пояснення: актуальність протидії службовій злочинності та корупційній злочинності як її складовій – беззаперечна. Так само беззаперечними є досить скромні успіхи української держави у цій сфері. Цілком зрозуміло, що стан кримінально-правового забезпечення боротьби зі службовою злочинністю не є кардинально визначальним для її успішності. Корінь проблеми швидше за все лежить у інших площинах: соціальній психології, етиці, організації діяльності та професійності працівників правозастосовних органів, судів та суддів. Однак, як показує практика останніх, принаймні, десяти років, держава, організуючи боротьбу з цим видом злочинності, велику долю уваги звертає на удоскона-

лення саме кримінального законодавства, вносячи до нього часом безкінечні зміни та доповнення. У результаті відповідної діяльності збалансованість правового забезпечення протидії злочинності та системність кримінально-правових заборон порушується. З'являються нові, часом необґрунтовані, спеціальні норми. Між положеннями кримінального закону в цілому та у частині регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, виникають нові системні зв'язки, які складно відслідкувати за урахувати при правозастосуванні. Створюється ситуація, коли правозастосування, яке і без того відбувається у складних соціально-психологічних, етичних, організаційних умовах, ще більш утруднюється. Здається, що така ситуація є неприпустимою у контексті актуальної потреби протидії службовій злочинності.

Не додає впевненості у вирішенні цієї проблеми і аналіз проекту Кримінального кодексу України, який активно розробляється робочою групою з питань розвитку кримінального права, створеною відповідно до Указу Президента України № 584/219 від 07.08.2019 року. Розробники проекту вирішили підтримати сучасну тенденцію розвитку законодавства нашої держави, суть якої зводиться до максимальної деталізації правового регулювання діяльності уповноважених державних органів, зменшення дискреції та надання переваги казуїстичному викладу нормативного матеріалу над абстрактним. Внаслідок такого підходу з'являється складна для сприйняття система кримінально-правових положень, що побудована на часто незрозумілих засадах, ефективність практичного функціонування якої прогностично можна поставити під сумнів. Тут важливим, як видається, є висновок Р. Кабріяка, який відзначив, що «як не парадоксально це може здатися юристам, скажемо, ХХ століття – століття крющотворного позитивізму, але відновлення правової визначеності може здійснюватися за допомогою умисної та поміркованої законодавчої розмитості. В цьому сенсі, судова практика змогла створити свої найбільш видатні творіння і побудувати свої оригінальні конструкції на базі такого писаного законодавства, яке не затягнуте в жорстку узду, має еластичні рамки і складене з гнучких елементів – законодавства, яке, по крайній мірі, не є застиглим і шаблонним, не було загнаним залізну арматуру давлючої, задерев'янілої тісної юридичної техніки» [1, с. 165].

Виходом із ситуації, що склалася, може стати використання нових для кримінального права методологічних підходів упорядкування системних об'єктів, які виправдали себе у інших науках. Йдеться про систематику – методику упорядкування множини об'єктів, яка вельми успішно використовується у природничих науках, але за твердженням вчених-системологів, давно вже стала загальнонауковим підходом. Так, зокрема, зазначається, що систематика:

- самостійна наука, яка наділена своїми законами і теоріями, методами і правилами, мовою та термінологією;
- теоретична наука, в якій є місце і математичним моделям, й абстракціям, й філософським постулатам;
- і академічна, і практична наука. Внесок дослідників систематики у розвиток фармакології, біотехнології, сільського господарства та охорони природи визнаний на рівні ООН;
- наука світоглядна, яка значно впливає на мислення та світогляд вченого.

Висвітлюючи стан дослідження проблеми систематики складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, варто наголосити на наступному. Сам термін «систематика» інколи використовується у правових дослідженнях, але у розумінні або більш широкого, так званого системного підходу, або, навпаки, більш вузького – класифікації, виокремлення видів певного правового явища. При чому щодо кримінально-правових явищ, то можна, напевно, назвати класичну роботу П.І. Люблінського Техніка, тлумачення та казуїстика кримінального кодексу, яка побачила світ у 1917 році і у певній свої частині стосувалася систематизації положень тогочасного кримінального закону. Робіт, які б спеціально присвячувалися проблемам використання надбань систематики для потреб кримінального права в Україні, виявити не вдалося.

Метою цієї статті є обґрунтування гіпотези про можливість та доцільність використання основних положень загальнотеоретичної систематики для належного упорядкування такого системного об'єкта, як складі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розпочати варто напевно із визначення того, що насправді можна та потрібно піддавати систематиці і чому у цій роботі обмежуємося лише посяганнями у сфері службової діяльності, ніби залишаючи поза увагою сферу надання публічних послуг.

Розмірковуючи над тим, що варто піддавати систематиці, маємо декілька можливих варіантів, які можна звести до трьох основних позицій: 1) кримінальні правопорушення як факти об'єктивної дійсності; 2) статті, частини, інші структурні елементи Кримінального кодексу, або іншими словами – положення кримінального законодавства; 3) складі кримінальних правопорушень як юридичні конструкції, функціональним призначенням яких є визначення моделі, як допомагає встановити відповідність ознак першого та другого явища. Відповідь читається, напевно, вже із характеру опису варіантів об'єктів систематики. Піддавати систематиці можна, напевно, будь що з наведеного вище. Однак, враховуючи те, що ця робота з матеріального кримінального права, цим точно не можуть бути явища об'єктивної дійсності (адже це, ймовірно, предмет кримінології, а якщо йдеться про фіксування юридично значимих ознак – теорії доказів). Піддавати систематиці положення кримінального законодавства варто, напевно, у контексті надання належної текстуральної і нормативно-визначеної форми чогось змістовного. А от моделі, які покликані створити своєрідний «місток» між «фактом» та «правом» достатньо змістовне явище щоб бути об'єктом систематики. Саме тому й спробуємо зупинитися на систематиці складів кримінальних правопорушень.

Наступним питанням, на яке потрібно відповісти, є те, чому у роботі йдеться саме про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, а не відтворюється назва розділу XVII Особливої частини КК України. Не вдаючись до детальної аргументації цієї позиції, коротко вкажемо лише на основні її моменти.

У результаті реформи кримінального законодавства, пов'язаної з імплементацією ратифікованих у 2010 році низки антикорупційних міжнародно правових актів, розділ XVII Особливої частини КК України у своїй назві став містити посилання на ще одну, на перший погляд, відносно самостійну групу кримінальних правопорушень – у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Враховуючи цей факт, формулювання назви цієї публікації з вказівкою на кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності ніби виключає з предмету дослідження складі кримінальних правопорушень, передбачені ст. ст. 365² та 368⁴ КК України, суб'єктами яких є особи, які надають публічні послуги.

Це не так, адже поява нового спеціального суб'єкта (який не такий вже і новий), не обумовлює появу нового правового блага, що підлягатиме кримінально-правовій охороні, а лише змінює його обсяг, інакше окреслює межі кримінально-правової охорони. Тому із певною долею умовності, говорячи про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, ми не обмежуємо предмет систематики лише складами, спеціальним суб'єктом в яких є виключно службова особа. Розуміння відповідного родового об'єкта нами вже давалося і до сих пір у іншому переконання немає [2]. Те саме стосується й обсягу відповідного поняття [3].

У цій роботі ми спробуємо концептуально «приміряти» постулати загальнотеоретичної систематики на окреслену раніше множину складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Що ж у науці розуміють під поняттям «систематика». Визначення в цілому подібні і відображають приблизно однакову сукупність ознак. Так, наприклад, систематика (грецьк. *συστηματική* – упорядкований): 1) біологічна наука, основним завданням якої є опис існуючих і вимерлих організмів та побудова природної їх системи, тобто такої, яка відображала б шляхи історичного розвитку й споріднені зв'язки різних груп організмів; 2) класифікація і групування предметів і явищ [4, с. 618]. Або, систематика (біологічн.) наука про різноманітність всіх існуючих та вимерлих організмів, про взаємовідносини і родинні зв'язки між різними групами (таксонами) – популяціями,

видами, родами, сімействами. Основні завдання систематики – визначення шляхом порівняння основних специфічних особливостей кожного виду і кожного таксону більш високого рангу, з'ясування загальних властивостей тих чи інших таксонів. Чи, нарешті, систематика – 1. Групування, класифікація предметів і явищ // рідко – бездоганний порядок у чомусь. 2. Галузь знань, у межах якої здійснюється позначення та опис усієї сукупності об'єктів, упорядкованих певним чином // Розділ ботаніки або зоології, який класифікує, розподіляє на види, роди, родини і таке інше та описує існуючі та вимерлі рослини чи тварини [5, с. 592].

Звісно, і сам термін, і методологія систематики зародилася у біологічних науках, тому словники та енциклопедії відображають об'єктом систематики тварин та рослини. Однак це, по суті своїй не змінює головного: систематика, це наука із власним набором прийомів та методів, використання яких дає можливість побудувати упорядковану певним чином сукупність об'єктів із урахуванням їх системних зв'язків та властивостей. Оскільки систематика – це область знання, в рамках якої вирішуються завдання впорядкування певним чином, позначення і опису всієї сукупності об'єктів, що створюють певну сферу реальності, необхідність систематики виникає у всіх науках, які мають справу зі складними внутрішньо розгалуженими та диференційованими системами об'єктів: у хімії, біології, географії, геології, мовознавстві, етнографії і так далі.

Припустимо, що у такому розумінні поняття систематика цілком адекватно може використовуватися й щодо правових явищ в цілому, та кримінально-правових, зокрема. У науці узагальнено різноманітні теорії систематики, які виникали та удосконалювались протягом розвитку систематики. Відзначимо, що суть кожної з них цілком застосовна до кримінально-правової матерії. Зупинимось коротко на кожній з них.

Есенціалізм (від лат. *essentia* – сутність) – філософський підхід, засновником якого вважається Платон. На думку К. Поппера, який запропонував цей термін, есенціалізм ґрунтується на уявленні, що завдання науки полягає у тому, щоб відкривати і описувати справжню природу речей, тобто їх приховану сутність. Всі сутності можуть бути виявлені за допомогою інтелектуальної інтуїції, їх опис являється одночасно їх визначенням. Щодо систематики, есенціалізм є спробою різноманітності органічного світу звести до деякої кількості основних типів. Ця теорія постулює, що всі члени певної таксономічної групи, відображають одну й ту саму природну сутність, або іншими словами – відповідають одному і тому самому типові. Мінливість – це результат порушень у реалізації сутності (типу). Результатом есенціалістичної класифікації є відкриття (але не створення) природної системи, яка може розглядатися в якості плану творення. Саме такої точки зору притримувався К. Лінней при створенні своєї «Системи природи» [6]. У доктрині кримінального права на подібних світоглядних позиціях ґрунтуються роботи Г. З. Яремко, яка розвиває погляди ще радянського вченого С. С. Алексєєва [7]. Щодо складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, то цей підхід також видається цілком релевантним. Прискіпливий аналіз відповідних законодавчих положень дає можливість виявити цілу низку кримінально-правових норм, які містять склади кримінальних правопорушень, що відповідають одному і тому самому типові: зловживання можливостями спеціального статусу; перевищення таких можливостей; підкуп та недбалість (службова недбалість). Спроба опису цих своєрідних таксонів була проведена автором у 2021 році [8].

Номіналізм (від лат. *nomen* – ім'я) як філософське вчення засновано В. Оккамом (XIII–XIV ст.). Згідно принципа номіналізму реально існують тільки особи, а всі групування організмів, включаючи вид, є абстрактними категоріями, що створені людським розумом. З появою

еволюційної теорії, з'явилися нові філогенетичні аргументи на користь номіналістичного підходу. Згідно еволюційним уявленням, кордони між групами організмів «розмиті» багато чисельними перехідними формами, й, крім того, будь-яка група поступово мінється з часом. З цього можна зробити висновок, що будь-який розподіл організмів по групах є штучним. Цей ґносеологічний підхід також має місце у кримінально-правовій доктрині. Його представники досліджують окремі кримінальні правопорушення поза зв'язком із їх складними співвідношеннями із іншими складами. Здебільшого це робиться не умисно, не спеціально, просто дослідники ігнорують наявні та можливі випадки колізії та конкуренції між кримінально-правовими нормами і розглядають предмет своїх опусів як відокремлений феномен [9]. У контексті теорії номіналізму, зважаючи на особу фундатора, лежить ще одна цікава концепція, яка може бути максимально корисною у систематиці складів кримінальних правопорушень – «бритва Оккама (лезо Оккама)» – принцип простоти, який стверджує, що не треба робити більше припущень, ніж мінімально необхідно. *Numquam ponenda est pluralitas sine necessitate* – різноманіття не слід припускати без необхідності. Цей принцип лежить у основі всього наукового моделювання і побудови теорій. У будь-якій моделі, принцип простоти допомагає нам відкинути ті поняття, змінні або конструкції, які непотрібні, щоб пояснити явище. Дотримуючись цих правил, розвиток моделі стане набагато легшим, а виникнення неузгодженостей, двозначностей і надмірностей зменшується [10]. Цей принцип може бути використаний при побудові простих моделей, які дають можливість виявити прогалини у кримінально-правовій регламентації відповідальності за окремі кримінальні правопорушення [11, 12].

Емпіризм (від грецьк. *εμπειρία* – досвід) – філософське вчення створене Ф. Беконом (XVII ст.) та пізніше використане у систематиці. Емпіристи-систематики вважають таксономію чисто прикладною дисципліною, що покликана «навести лад» у багатоманітті живих істот, тобто здійснити їх каталогізацію. Метою таксономії при такому підході є побудова зручних у використанні класифікацій живих істот, класифікацій, які не потребують теоретичних обґрунтувань. Головна задача класифікації – допомогати вченим ідентифікувати організми, що спостерігаються, тобто функціонувати в якості визначників. І ця концепція є цілком придатною для доктрини та практики кримінального права. Що може бути більш прикладним, ніж проведене зручна для використання класифікація складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. На побудову саме такої, прикладної класифікації й спрямовуватиметься наступне дослідження проблем систематики складів відповідних кримінальних правопорушень.

Еволюціонізм – вчення створене Е. Геккелем (XIX ст.) на основі теорії еволюції Ч. Дарвіна. Згідно філогенетичної концепції, особи повинні об'єднуватися в групи у відповідності із ступенем їх еволюційної спорідненості. Головним завданням таксономічного дослідження є реконструкція ходу еволюції та побудова системи органічного світу, яка є «родословним деревом» живої природи. Відомо, що в основі побудови найбільш вдалих класифікацій лежить виявлення зв'язків між об'єктами. Унікальною формою зв'язків між об'єктами живого світу є зв'язки генеалогічними. Саме вони і кладуться в основу еволюційних класифікацій. Саме тому, в наш час таксономією всього світу визнають в якості базової теорії саме еволюційну. Існують два підходи у застосуванні еволюційної теорії. Перший з них, філогенетичний, полягає у прагненні максимально точно описати послідовність виникнення груп в ході еволюції. При цьому класифікація стає коротким описом філогенезу. Відповідно до другого, власне еволюційного, систематика враховує не тільки послідовність формування груп, але й ступінь відмінностей між ними. Такий

ракурс дослідження концентрує увагу на розвитку правової регламентації кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері службової діяльності. Так, наприклад, можна розглядати «генетичне» походження системи відповідних кримінально-правових приписів із використанням історико-правового методу. Крім того, знання справжніх причин появи тієї чи іншої редакції кримінально-правової норми може дати розуміння дійсних філогенетичних зв'язків між правовими приписами, що, своєю чергою сприятиме адекватному тлумаченню відповідних ознак складів кримінальних правопорушень, встановленню їх розмежувального чи конкурентного значення. Так, правда щодо зміни суб'єкта у складі ст. 365 КК України дає підстави для встановлення критерії визначення співвідношення норми, закріпленої у цій статті із нормою, визначеною у ст. 364 КК України і свідчатиме про появу прогалин у правовій регламентації відповідальності за перевищення влади або службових повноважень [13].

Номотетична систематика (від грецьк. νόμος – закон) вчення, створене А. А. Любіщевим у 1920-і на основі вчення про номогенез Л. С. Берга. Номотетична систематика ставить своєю метою побудову системи, яка ґрунтується на загальних закономірностях розвитку і еволюціонування живої природи, подібних законам фізики і хімії. При цьому, природною слід вважати тільки таку систему, де всі ознаки об'єкта описується його становищем у ній. В конвергентній подібності нерідких організмів прибічники номотетичної теорії бачать «синтез» одного таксона різними шляхами. Такий таксон вони сприймають як природний, ігноруючи таким чином, відношення спорідненості між організмами. Система не обов'язково повинна бути ієрархічною, тобто вона може мати форму не генеалогічного дерева, а сходів, або мережі. Яскравим прикладом номотетичної систематики у природничих науках є всім відома періодична таблиця хімічних елементів Д. Менделєєва. *Idée fixe* автора цієї статті є створення подібної моделі, таблиці з нормами

кримінального права, які визначають злочинність та карність суспільно небезпечних діянь. Усвідомлюючи всю складність досягнення відповідної цілі, спробуємо поки зупинитися на одній групі складів кримінальних правопорушень – у сфері службової діяльності.

Висновки. Отже, основні, базові концепції загальнотеоретичної систематики так чи інакше використовуються у доктрині кримінального права й автором цієї статті, й іншими вченими. Однак робиться це не повною мірою усвідомлено, швидше інтуїтивно, використовуючи загальне уявлення про наукові методи. На цьому етапі розвитку доктрини цікавим, видається, підхід усвідомленого використання надбань загальнотеоретичної систематики відносно визначеного предмета – складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Перед систематикою як біологічною наукою стоять два завдання: 1) розподіл живих істот по групах, і 2) їх опис і найменування. У відповідності з цими завданнями систематика поділяється на дві складові: таксономію та номенклатуру. *Таксономія* (від грецьк. τάξις – розташування та νόμος – закон) – наука про об'єднання живих істот в групи на підставі аналізу притаманних їм ознак. *Номенклатура* (від лат. nomen – ім'я) – наука про правила опису живих істот та присвоєння назв організмам та їх групам. Остаточною метою, яка об'єднує зусилля таксономії і номенклатури, є побудова системи органічного світу. Перед систематикою як загальнотеоретичною наукою, що використовуватиметься у доктрині кримінального права стоять такі завдання: 1) розробка таксономії складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та 2) їх номенклатура. Остаточною метою при цьому буде побудова системи відповідних складів. Якщо гіпотеза виявиться такою, що зможе бути ефективно доведена, не виключене поширення методики систематики й на інші групи складів кримінальних правопорушень та кримінальне право в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Remy Cabrillac. Les codifications. Presses Universitaires de France, 2002. 320 s.
2. Марін О. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Випуск 90. С. 104-112.
3. Марін О. Систематика складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 186-192.
4. Словник іншомовних слів. За ред.: О.С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 776 с.
5. Великий тлумачний словник української мови. Упорядник Т.В. Ковальова, Художник-оформлювач Б.П. Бублик. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
6. Карл Лінней. Король систематики. Україна молода. 07.06. 2007. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/930/203/33849>.
7. Яремко Г.З. Асоціації кримінально-правових норм: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: серія: Право 2012. Т. 3. Вип. 20; Ч. 2. С. 88-90.
8. Марін О. Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Київ: Дакор, 2021. 272 с.
9. Наприклад, Січевлюк-Врублевський Т.С. Кримінально-правова політика у сфері протидії службовій недбалості (стаття 367 Кримінального кодексу України): постановка проблеми. *Збірник наукових статей*. 2024. С. 112-119.
10. Бритва Оккама. Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%9E%D0%BA%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B0.
11. Марін О. Кримінально-правова охорона журналістів в Україні: рефлексія підходу. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 198-207.
12. Марін О. Відповідальність за службову недбалість крізь призму систематики складів кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 6. С. 208-215.
13. Марін О. Проблеми криміналізації перевищення влади або службових повноважень. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3-4 лютого 2022 р.)*. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. – С. 187-190.